

BALOGH CSABA

FELMÉRÉS A BANKI BELSŐ TŐKEALLOKÁCIÓ HAZAI ALKALMAZÁSÁRÓL*

A tanulmány azt elemzi, hogy a hazai bankok hogyan tekintenek a tőkésítettség és a kockázatkezelés kapcsolatára, mennyire alkalmazzák az összetettebb tőkeallokálási módszereket, illetve milyen főbb tényezők akadályozhatják ezt. A hazai bankok egy mintáján elvégzett felmérésünk megerősítette, hogy a hazai bankok alkalmazzák belső tőkeallokációs módszereket, leginkább a szabályozói tőke felhasználásával, a kockázatos tőke alapú tőkeallokáció nem elterjedt. Az allokált tőke leggyakoribb felhasználása a jövedelmezőség elemzése, de emellett általános a tervezésnél és a termékárazásnál is. A tőkeallokációs rendszerek fejlesztésének legfontosabb akadályát a technikai-módszertani feltételek hiányában látják a hazai bankok. Ehhez még kis mértékben hozzájárul a szabályozói és piaci ösztönzők gyengesége is. A banki tőkeallokációs módszerek fejlettségét illetően a megkérdezett bankok jellemzően azonos szinten állnak. A tőkeképzés két leglényegesebb szerepének a bankok a szabályozói tőkeelőírás biztonságos betartását és a tulajdonos által elvárt tőkeszint fenntartását látják, de fontos szerep jut a tőkének a nagykockázati előírások betartásában is. A kockázati elemek közül a jó hitelminősítés elérése dominál, bár a belső megcélzott biztonsági szint elérése is lényeges szerepet tölt be.

BEVEZETŐ

A banki tevékenység kockázatosága miatti tőkeszükséglet pontosabb meghatározását a kockázatkezelési technikák megdöbbenő gyorsaságú fejlődése tette lehetővé. A szabályozó követelmények újabb reformja (Bázel II) pedig elvárás-

ként támasztja a bankokkal szemben, hogy tudatosan tervezzék tőkeellátottságukat. A legfejlettebb szabályozói tőkekövetelmény-meghatározási módszerek engedélyezésénél lényeges szerepet játszik, hogy a bankok ne pusztán a tőkekövetelmény meghatározására, hanem saját céljaikra is alkalmazzák a kialakí-

* Lektorálta: Mérő Katalin, Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete.

tott technikákat.¹ Az ajánlások bevezetésekor a felügyeleti vizsgálatok során várhatóan lényeges szerephez fog jutni a banki belső tőkeszükséglet-meghatározás és tőkeallokációs folyamatok értékelése, nyomon követése: az új Bázeli ajánlás második pillérének felügyeleti alapelvei közül az első kettő kiemeli ezek fontosságát.²

A tanulmány a hazai bankok körében végzett felmérés eredményeinek összefoglalásával arra a kérdésre keresi a választ, hogy a hazai gyakorlatban hogyan tekintenek a tőkésítetttség és kockázatkezelés kapcsolatára, mennyire jelennek meg az összetettebb tőkeallokációs módszerek, illetve milyen főbb faktorok akadályozzák a tőkeallokációs rendszerek fejlesztését.

A hasonló nemzetközi felmérések eredményeinek rövid áttekintését és a kutatásunk célját pontosító első részt követően a banki mintánkat és a felmérés lebonyolítását ismertetjük. Ezt követően először a tőkeallokációs gyakorlatra vonatkozó kérdéseinkre kapott válaszokat elemezzük, majd a fontosnak ítélt tőkefunkciókat mutatjuk be, végül a bankok tőkegazdálkodásának tudatosságát hasonlítjuk össze a konklúziók előtt.

1 A hitelkockázat számszerűsítésére használható belső minősítésen alapuló ún. IRB módszer illetve a működési kockázatok meghatározásánál is a legkifinomultabb megközelítés (Advanced Measurement Approach, AMA) esetén is elvárás, hogy a kockázatmérések a belső tőkeallokációs módszereket is támogatni tudják (BIS [2005] p. 94, p. 146).

2 Lásd BIS [2005] p. 159-165.

NEMZETKÖZI FELMÉRÉSEK, KUTATÁSUNK CÉLJA

Mindössze egy nemzetközi felmérést találtunk, amely kimondottan arra koncentrált, hogy mennyire elterjedt a tőkeallokáció, illetve az ezen alapuló teljesítménymérés vagy más alkalmazás a bankok körében. Bennett [2001] hivatkozik egy Egyesült államokbeli kockázati tanácsadó cég³ által 2000 áprilisában végzett vizsgálatra, amely a következő megállapításokat tette: a felmérésben megkérdezett intézmények 42%-a kapcsolja össze a kockázattal korrigált elért hozamot a javadalmazással az üzletágak (*business*) szintjén, és 13%-a üzletágon belüli egységekre (*desk*), illetve egyénekre is. A válaszolók 37%-a tervezte, hogy a jövőben üzletági szinten alkalmazni fog ilyen módszert, 50%-a az egységeknél és 13%-a egyéni szinten tervez hasonlókat.

Ezen a felmérésen túl Alfon és szerzőtársai [2004] összetett vizsgálatának kérdőíves része volt hasonló még az általunk célul kitűzött vizsgálatához, ám ennek fókuszában nem a tőkeallokáció, hanem a tőkeszükségletet befolyásoló tényezők álltak. Az Egyesült Királyság bankrendszerét vizsgálták adatelemzés és kérdőívezés segítségével abból a szempontból, hogy milyen tényezők hatnak a bankok tőkeellátottságról hozott döntéseire.

A mi felmérésünk *fő célja annak megvizsgálása volt, hogy a hazai bank-szektor szereplői fontosnak tartják-e a tu-*

3 A cég pontos neve: Capital Market Risk Advisors.

datos tőkefelhasználást. Ha igen, akkor milyen eszközöket alkalmaznak a tőke felosztására, mely üzletágakra tudják alkalmazni, melyek a fő nehézségek az ilyen rendszer kiépítésében. Ha viszont nem törekednek a tőke célzott felhasználására, akkor mi ennek az oka. Arra is választ kívántunk kapni, hogy a különböző tulajdonosi szerkezet hatással van-e a tőkefelhasználás módjára. Szintén fontos kérdés a szabályozóitőke-igény figyelembevétele az egyes tevékenységek értékelésekor. Ugyanakkor arra is igyekeztünk választ kapni, hogy a bankok milyen okokból tartják szükségesnek, hogy tőkét tartsanak, és hogyan mérik a rendelkezésre álló tőkét. Lényegesnek tartottuk azt is megtudni, hogy milyen módon határoznak a kívánt tőkeszintről, és hogyan viselkednek, ha alul, illetve ha túltőkésítettnek tartják bankjukat.

A FELMÉRÉS ALAPSOKASÁGA ÉS LEBONYOLÍTÁSA

Kutatásunk mélyinterjún alapuló *qualitativ felmérésre* épül, amelyet a hazai bankok egy mintáján végeztünk el. A vizsgálat során a magyar bankrendszer lehető legnagyobb szegmensének lefedésére törekedtünk. A kérdőívezés időigényessége miatt 10 bank felkeresését tűztük ki célul, s ezt a célt sikerült is megvalósítani. A bankok kiválasztásánál elsődleges szempont volt, hogy a bankrendszer egésze szempontjából meghatározó fontosságú bankokat keressük fel. Ennek érdekében elsősorban nagy

és közepes bankok kerültek a kiválasztottak közé: a 10 legnagyobb mérlegfőösszegű hazai bank közül 8 részt vett a felmérésben. Ezáltal *sikerült elérni, hogy a megkérdezett bankok a hazai bankok 2003-as mérlegfőösszegének mintegy 50%-át fedjék le* (kereskedelmi banki tevékenységet folytató bankokat számítva).⁴

A kérdések bonyolultsága és a válaszok nehéz standardizálhatósága miatt a felmérést *mélyinterjú* formájában bonyolítottuk le. A témakör összetettsége és a bankokon belül a felelős vezető nehéz felderítése miatt a kérdőívezés lényegesen több időt vett igénybe az eredetileg tervezettnél. (Az első interjút 2004 júliusában, az utolsót az év novemberében sikerült lefolytatni). Az *1. Függelékben* megtalálható az interjú során feltett kérdések összefoglaló ábrája. A felmérés kérdéseit és a bankok válaszainak összeállítását a *2. Függelék* tartalmazza.

A TŐKEALLOKÁCIÓS GYAKORLATRA VONATKOZÓ EREDMÉNYEK

Vizsgálatunk során a következő fő kérdéseket kívántuk megválaszolni:

- A) kérdés: A hazai bankok jelenleg alkalmaznak-e belső tőkeallokációs módszereket?**
- B) kérdés: Milyen banki területekre alokálnak tőkét?**

⁴ A megkérdezettek közül nem mindenki járult hozzá bankja nevének megjelentetéséhez, ezért a banknevek említését mellőzzük.

C) kérdés: Mire használják fel a tőkeallokációs módszerek segítségével meghatározott tőkeigényt?

D) kérdés: Mely tényezők akadályozzák leginkább a tőkeallokációs módszerek fejlesztését?

Az első három kérdés megválaszolásának célja a bankok tőkeallokációs gyakorlatának feltérképezése volt, míg az utolsó kérdés segítségével azt kutattuk, hogy mi akadályozhatja a tőkeallokációs módszerek további fejlesztését.

Az A) kérdés eldöntéséhez – alkalmaznak-e belső tőkeallokációt – át kellett tekinteni a tőkeallokáció alkalmazásának különböző lehetséges módjait, értelmezéseit.

Először azt kellett tisztáznunk, hogy a lehető legtágabb értelemben vett tőkeallokációs módszerek közül valamelyiket alkalmazzák-e a bankok. Itt gondolhatunk arra a leginkább kézenfekvő, és könnyen alkalmazhatónak tűnő esetre, hogy a szabályozó által az adott területre előírt tőkét akár diverzifikáció figyelembevétel nélkül számszerűsítik. A következő fokozat lehet akár az elérhető diverzifikáció beépítése, akár valamilyen területre saját kockázati fogalom alapján meghatározott tőkeszükséglet megállapítása. Arra is pontos választ kívántunk kapni, hogy szűkebb értelemben vett tőkeallokációt (kockázatos tőke felosztást) végeznek-e.

A kérdés első részét, azaz hogy alkalmaznak-e bármilyen tőkefogalom melletti tőkeallokációt a megkérdezett bankok, az A/1-es kérdés segítségével vizs-

gáltuk, amelyhez a felmérés kérdéseinek I-II. részére kapott válaszokat használtuk fel. Ugyanezek segítségével döntöttünk az A/2. kérdésről, amely a szűkebb értelemben vett tőkeallokáció használatát vizsgálta.

A/1. kérdés: A magyar bankok meghatároznak-e bármely saját maguk által tőkének tekintett fogalom alapján (szabályozói, gazdaságilag szükséges vagy egyéb) valamely tevékenységükre tőkeszükségletet?

A/2. kérdés: A magyar bankok esetében elterjedt-e a kockázatos tőke alapon értelmezett tőkeallokáció használata?

A minta alapján egyértelműen azt találtuk, hogy a bankok meghatároznak tőkeszükségletet valamilyen módon: a megkérdezett tíz bank közül nyolc egyértelműen alkalmaz tőkeallokációt, a maradék két intézménynél pedig tervezik a bevezetését.

Abban viszont már kevésbé mutatkoztak egységesnek a megkérdezettek, hogy pontosan milyen tőkefogalom alapuló tőkeallokációt végeznek. Bár a bankok túlnyomó többsége (80%-a) a nem várható veszteség ellen adott valószínűséggel védelmet nyújtó tőkét tekinti a gazdaságilag szükséges tőkének, az alkalmazáskor a szabályozói tőke fogalmát használja a bankok valamivel több mint fele. Tehát az elméletileg helyesnek tartott és a megvalósított/megvalósítható gyakorlat között éles a választóvonal. Abban ugyanakkor teljes egyetértés mutatkozott, hogy a szavatoló tőkét

tekintik a rendelkezésre álló tőke mérőszámának.

A szűkebb értelemben vett tőkeallokációt tehát, amely a gazdaságilag szükséges tőke kockáztatott tőke alapon történő felosztását jelentette, jellemzően nem végeznek a hazai bankok.

Az A) kérdéseinkre ezek alapján azt a választ adhatjuk, hogy bár nem egységes tőkefogalmat használva, de a tág értelemben vett tőkeallokáció használata általános a hazai bankoknál.

A B) kérdéseink az előző válaszunkat pontosítja a tőkeallokáció alkalmazási területének azonosításával. Ezen keresztül meggyőződhetünk a szervezeti egységekre értelmezett tőkeallokáció előfordulási gyakoriságáról, illetve az egyéb gyakorlati megoldásokról.

A megkérdezett bankok túlnyomó többsége a vállalati (90%) és a lakossági (70%) üzletágak esetében alkalmaz tőkeallokációt, ezen kívül a bankok mintegy fele folytatja a treasury, illetve a befektetési üzletágak esetében is. Az üzletági alkalmazás mellett a teljes bankra, illetve egyes banki termékekre való felhasználást említették még a megkérdezettek a másik két leggyakoribb felhasználási területként.⁵

5 A tőkeallokáció teljes bankra történő alkalmazásának említése némi magyarázatra szorul, mivel az nem a tőkeallokáció eredménye, hanem annak kiindulópontja. Ugyanakkor a megkérdezett bankok többsége leánybankként működik, ezért a tőkeallokációs rendszer részeként is értelmezhető az egész hazai bankra meghatározott tőkeszükséglet.

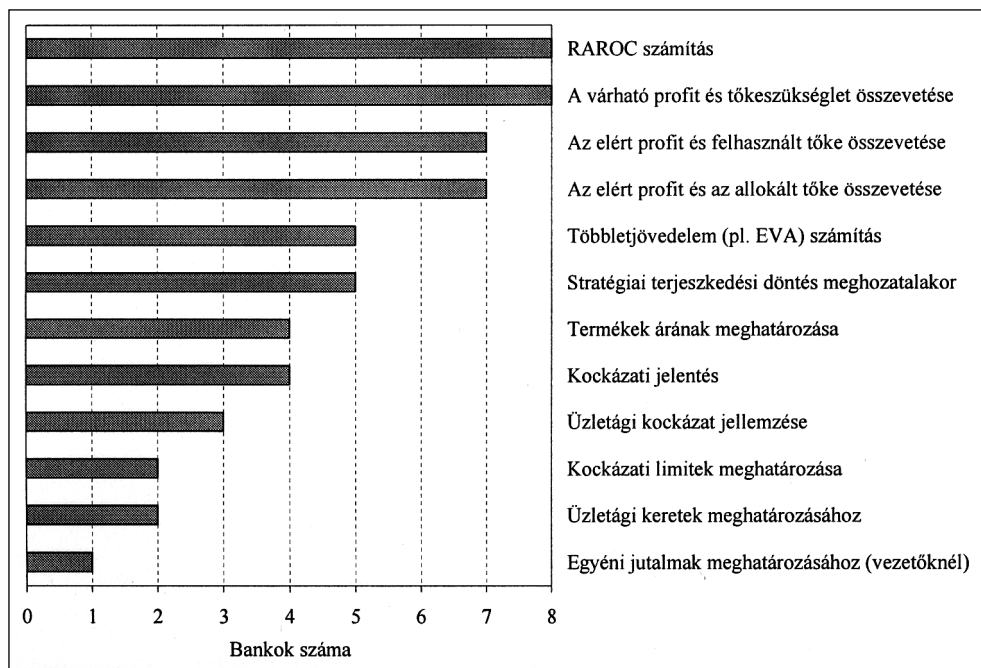
A B) kérdéseinkre tehát ezek alapján azt találtuk, hogy a vállalati és lakossági üzletágak esetén elterjedt a tőkeallokáció használata.

A kiépített tőkeallokációt több célra lehet felhasználni, melyek közül alapvetően a jövedelmezőségelemzésre koncentrálunk, de a C) kérdés megválaszolására során – melyet a kérdőív II/11. kérdésével végeztünk el – a további lehetőségeket is ellenőriztük. A válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy a megkérdezettek 70 százalékánál a *jövedelmezőség értékelése, illetve tervezése volt a tőke felosztásának fő felhasználási területe*. általánosan elterjedt még az elért profit és a (felhasznált vagy allokált) tőke összevetése, a RAROC számítás valamilyen formája, illetve a várható profit és a tőkeszükségletek összevetése. A tervezési időtávokban érdekes volt tapasztalni, hogy mennyire egységes a banki gyakorlat: az egy- és a hároméves tőketerv készítése az általános.

Az egyéb felhasználási lehetőségek közül még a bankok fele használja a termékárzás során a tőkeallokációt, viszont az alkalmazottak egyéni jutalmazásánál egyelőre nem jut szerephez, mindössze egy banknál és ott is csak a vezetők jutalmazásának meghatározásakor használják. Ugyancsak ritkán hasznosítják még az üzletági bérkeretek meghatározásához. A kockázati jelentéseknek is mindössze a bankok harmadánál része az allokált, illetve a felhasznált tőke nagysága.

1. ábra

A tőkeallokálás felhasználása



Összefoglalva tehát a felmérés első három kérdésének eredményeit elmondhatjuk, hogy a *hazai bankok* – igaz eltérő módon – *alkalmaznak belső tőkeallokációs módszereket*. Ezt még *leginkább a szabályozói tőke felhasználásával* teszik (A/1-2. kérdések), a kockázatosított tőke alapú tőkeallokáció nem elterjedt. A hazai bankok nem egységesek abból a szempontból, hogy milyen működési területre határoznak meg tőkeszükségletet (teljes bankra, üzletágakra stb.). Az allokált tőkét a banki működés során *a jövedelmezőség elemzésén kívül több célra is felhasználják: a tervezés és a termékárak meghatározás a két másik elterjedt alkalmazási terület*.

A vizsgálatunk másik fő területe, hogy ha az egyes bankok egyáltalán nem vagy csak korlátozott esetekben alkalmaznak tőkeallokációt, illetve ha nem fejlesztik tovább a működő rendszereiket, akkor ennek az-e az oka, hogy egy ilyen módszer kiépítésének a feltételei nem teljesülnek maradéktalanul. Ezt a D) kérdés megválaszolásával döntöttük el.

Először azt vizsgáltuk, hogy *milyen tényezők akadályozhatják a tőkeallokációs rendszer kiépítését, fejlesztését*. Az okokat két csoportba osztottuk. Egyrészt a módszertan kiépítésének technikai-elméleti korlátait vizsgáltuk (a korlátozott vagy nehézkes kockázatmérés, a kockázati faktorok együttmozgásának

megállapításának problémái, az adatok hiánya, a jól elkülöníthető szervezeti egységek, termékek hiánya). Másrészt, ha ilyen akadályok nem gátolnák a rendszerek kiépítését, akkor még a külső (piaci, szabályozói vagy tulajdonosi) ösztönzők hiánya tenné kevésbé érdekeltté az intézményeket a fejlesztésben.

A D/1. és a D/2. kérdéssel a technikai korlátok fennállását elemezzük. A válaszokhoz segítségül a felmérés III. részének kérdéseit használtuk fel:

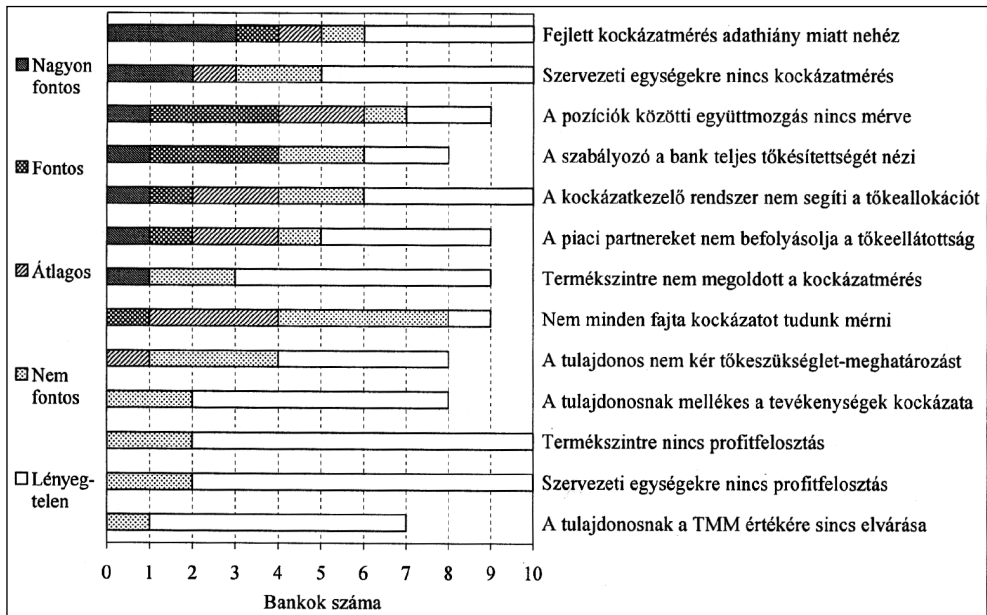
D/1. Kérdés: A tőkeallokációs módszerek bevezetését az elméletek gyakorlati alkalmazásának nehézségei korlátozzák-e elsősorban?

A bankok válaszai alapján a D/1. kérdésre igenlő választ adhatunk. A bankok ugyanis jellemzően a *kockázatmérés nehézségeit rangsorolták a leginkább nehezítő körülmények közé*. Az ötfokozatú skálán az átlagosan 3-as értékek jelezték, hogy a következő problémák gátolják a rendszerek fejlesztését: a különböző pozíciók közötti együttmozgások, bizonyos kockázattípusok mérésének megoldatlansága és az adathiány.

A különböző egységekre történő profitfelosztás és a tulajdonosi elvárások hiánya lényegesen kisebb gondot okoznak (4,5 körüli átlagos érték). Ugyanakkor a bankok számára a piaci partnerek és a szabályozó elvárásai ke-

2. ábra

A tőkeallokálási módszerek bevezetését/fejlesztését akadályozó tényezők



vésbé jelentenek ösztönzőt a tőkeallokációs rendszereik kiépítésére, fejlesztésére.

A kockázatmérés nehézségei abban is megmutatkoznak, hogy bár a bankok mindegyike számszerűsíti a hitel- és a piaci kockázatokat, a hitelkockázatok esetében még jellemzően nem a modellalapú, hanem a nominális kitettségeken vagy a szabályozói előírásokon alapul a kockázat értelmezése. Ez gátját jelentheti a pontos tőkeszükséglet meghatározásának is. A felmérés készítésekor a működési kockázatok terén a bankok többsége a Bázeli II felkészülés hasonló szintjén, az adatgyűjtés fázisában volt, mindössze két bank rendelkezett már működő (bár még tesztelés alatt álló) rendszerrel. A likviditási kockázatot különböző módon, de jellemzően minden bank számszerűsíti, viszont egyikük sem tervezi annak a tőkeszükséglet-meghatározásba való beépítését. Két-két bank határoz meg szeparáltan országkockázatot, illetve üzleti kockázatot (ez utóbbit a profit szórásával számszerűsíti). A kockázati csoportok közötti együttmozgás jellemzően csak a piaci kockázatokon belül megoldott, és a diverzifikációból származó tőkeszükséglet-csökkenés felosztása sincs tisztázva a legtöbb bank esetében.

Ugyancsak megbizonyosodhatunk arról, hogy a technikai feltételek hiányossága fontos tényező, ha – kihasználva a hazai bankrendszer jelentős külföldi tulajdoni arányát – az *anyabankok által követett gyakorlatot vizsgáljuk meg*. Amennyiben az ott alkalmazott módsze-

rek lényegesen fejlettebbek, akkor ez cáfolná, hogy a technikai-módszertani tényezők valóban akadályt jelenthetnek a hazai intézményeknek. Ugyanis a hazai szakemberek módszertani felkészültsége feltételezhetően eléri azt a szintet, hogy az anyabank módszereit adaptálni lehessen. Ha azt tapasztaljuk, hogy az anyabank lényegesen fejlettebb módszert használ, akkor nem zárhatnánk ki, hogy nem a technikai-módszertani tényezők, hanem egyéb okok tehetők felelőssé az eltérésért.

D/2. Kérdés: A hazai bankok külföldi anyabankjára jellemző-e, hogy fejlettebb tőkeallokációs rendszereket működtet, mint a hazai intézmény?

A bankoknak feltett kérdések ezen belül egyrészt arra vonatkoztak, hogy rendelkeznek-e információval az anyabankjuknál alkalmazott módszerekről. A hazai leánybankok túlnyomó többsége (80%-a) pontos információkkal rendelkezik az anyabankjánál alkalmazott módszerekről.

Másrészt azt is felmértük, hogy van-e különbség az anyabanknál és a leánybanknál alkalmazott módszerek között. A válaszok szerint jellemzően a leánybankok az anyabank rendszerét vették át. Ugyancsak általános, hogy az ott zajló fejlesztésekbe már bevonják a hazai szakembereket is, így biztosítva, hogy a jelentősebb fejlesztéseket egy időben vezessék be. Ezek alapján a hazai leánybankok válaszaiból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az *anyabankjaik jel-*

lemzően nem rendelkeznek lényegesen fejlettebb tőkeallokációs rendszerrel. Ez is megerősíti azt a konklúziókat, hogy valóban nehézséget jelent a technikai-módszertani feltételek hiányossága a rendszerek kiépítésénél, és ez nem ország- vagy bankrendszer-specifikus jelenség.

Az elméleti tényezők mellett ugyanakkor a külső ösztönzők hiánya is hozzájárulhat ahhoz, hogy kevés fejlett, működő módszert találunk a hazai bankoknál. Ösztönzést a tulajdonosoktól a szabályozóig bezárólag több szereplő elvárása is jelenthet. Az ösztönzöttség hiányát a kérdőív III/14. kérdésével vizsgáltuk, ezzel megválaszoltuk a következő kérdésünket:

D/3. Kérdés: A hazai bankok esetében az ösztönzöttség hiánya is akadályozza-e a fejlettebb tőkeallokációs rendszerek kiépítését?

A bankok válaszai alapján elmondhatjuk, hogy a tulajdonosi elvárások fontos szerepet játszanak a fejlesztésekben, a megkérdezettek szerint a tulajdonosoknak a bank kockázat alapú tőkesszükséglete iránti érdektelensége nem jellemző. Ugyanakkor úgy érzékelik, hogy a piaci partnerek viselkedését nem befolyásolja túlságosan a bankjuk tőkeellátottsága, és a szabályozói környezet sem támaszt elvárásokat a különböző tevékenységek tőkeellátottságára vonatkozóan. Ez utóbbi két szereplő viselkedésének megváltozása hozzájárul

hatna a tőkeallokáció gyorsabb fejlesztéséhez. A piaci fegyvelmezőerő gyengesége és a szabályozó érdektelensége miatt úgy véljük, hogy kisebb részben, de a külső ösztönzők gyengesége is lassíthatja a tőkeallokációs módszerek fejlesztését.

A D/1-3. kérdésekre adott válaszaink alapján a D) kérdéssel kapcsolatban azt fogalmazhatjuk meg, hogy *(valószínűleg a külföldi anyabankokhoz hasonlóan) a technikai-módszertani feltételek hiánya jelentik a tőkeallokációs rendszerek fejlesztésének legfontosabb gátját. Ehhez kis mértékben hozzájárul a külső ösztönzők gyengesége.*

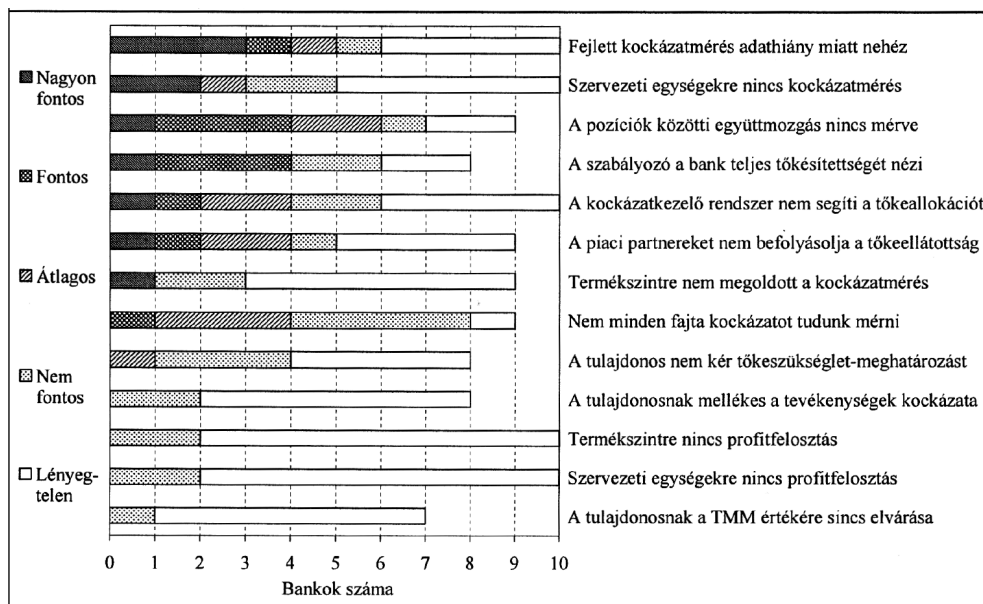
A TŐKE FUNKCIÓINAK MEGÍTÉLÉSE

A felmérés segítségével a szoros értelemben vett tőkeallokációra vonatkozó kérdések mellett arról is gyűjtöttünk információt, hogy a banki tőke képzésének különböző szerepei közül a bankok melyeket tartották a legfontosabbnak. Ezek a kérdések a kérdőív I. részének elején szerepelnek.

A válaszok alapján egyértelmű, hogy a tőkeképzés két leglényegesebb szerepének a szabályozói tőkeelőírás biztonságos betartását és a tulajdonos által elvárt tőkeszint fenntartását látják. A kisebb méretű bankoknál a tőkeszintnek fontos szerepe van ezen kívül a Hitelintézeti törvény nagykockázati előírásainak betartásánál is, hiszen elégtelen szavatoló tőke esetében ügyfeleket veszíthetnek el, vagy nem tudnak részt venni nagyobb

3. ábra

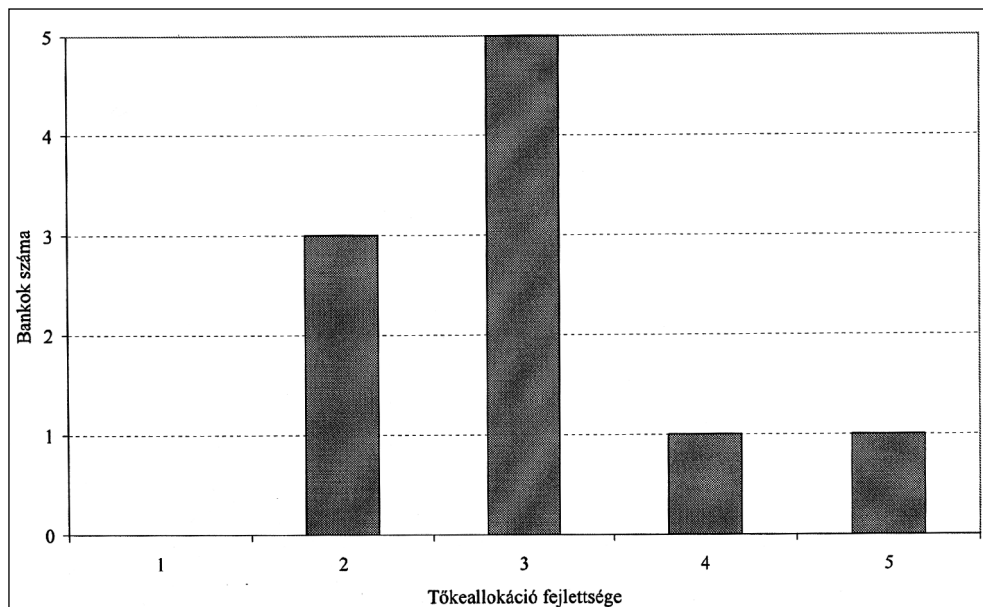
A tőkeképzés legfontosabbnak tartott okai



projektek finanszírozásában. A kockázati elemek közül a jó hitelminősítés elérése dominál, de a belső megcélzott biztonsági szint elérése is lényeges szerepet tölt be. A forrásköltségekre való hatás és az adott kockázat melletti maximális tulajdonosi hozamelvárás már csak közepesen fontos a tőkeképzés során. Még kevésbé tartják alapvető szempontnak a tőkeképzési döntésnél, hogy a terjeszkedésekhez tartalékot biztosítsanak, és nem tapasztalják, hogy az intézményi partnereik vagy betéteseik viselkedésére hatással volna a tőkeképzési stratégiájuk. A szabályozói előírás betartásának prioritása miatt a felügyeleti ellenőrzések elkerülése már nem játszik központi szerepet a döntésnél.

A korábbiakban már kiemeltük, hogy a szabályozói tőkeelőírásoknak fontos szerep jut a banki tőkeképzés-tőkeallokálás során, ezért megvizsgáltuk azt is, hogy van-e eltérés a bankok között abban, hogy a *fizetőképeségi* (korábban tőkemegfelelési) *mutató milyen szintjét tartják kívánatosnak* vagy veszélyesnek. A mutató alacsony értékeinél a bankok egységes választ adtak: 9%-os szint alatt szinte kivétel nélkül biztosan növelnék a tőkeellátottságukat. Ugyanakkor e fölött már kevésbé volt összhang a feltételezett viselkedés között. Volt olyan bank, amely 12% fölötti érték esetén sem kezdené csökkenteni a tőkeellátottságát (például szabályozói szempontból kockázatosabb tevékenységek

A tőkeallokáció fejlettsége a megkérdezett bankoknál



kiterjesztésével). *A legkényelmesebb sávnak a 10-12% közötti fizetőképességi mutatót említették a bankok.*

Fontos megemlíteni, hogy a fizetőképességi mutató betartása mellett még a nagykockázati előírásokat tartották olyan tényezőnek a bankok, amelyek ki tudják kényszeríteni a tőkeellátottság növelését. Az elméleti irodalomban fellelt, a tőkemegfelelés szórásán alapuló viselkedési szabályokat egy bank sem alkalmaz.⁶

A HAZAI BANKOK TŐKETUDATOSSÁGÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Végül a bankok tőkeallokációs módszerek terén megfigyelt előrehaladottságát ötfokozatú skálán mértük aszerint, hogy milyen módon értelmezik a gazdaságilag szükséges tőkét, milyen tőkefogalmat használnak a tőkeallokálás során, mire alkalmazzák a tőkeallokációt, és mennyire fejlett kockázatmérésből származik az input. Mindegyik esetben az adott kérdésre adott választ 3-as skálán értékelve összesítettük a pontokat.

Ezek alapján elmondható, hogy *a megkérdezett bankok viszonylag homogének abban a tekintetben, hogy közepes*

6 Lásd pl. Rime [2001].

szinten állnak az elméletileg elérhető tőkeallokációs módszerekhez képest. Két bank volt, amely már előrehaladott lépéseket tett a fejlett tőkeallokációs rendszer bevezetése és alkalmazása terén.

ÖSSZEZÉS

Tanulmányunkban a hazai bankok egy mintáján elvégzett kvalitatív felmérésünk segítségével feltártuk, hogy a hazai banki gyakorlatban mennyire jelennek meg a tőkeallokációs módszerek, milyen főbb faktorok akadályozzák azok fejlesztését. A felmérés során azt találtuk, hogy a hazai bankok alkalmaznak belső tőkeallokációs módszereket. Ezt még leginkább a szabályozói tőke felhasználásával teszik, a kockázatos tőke alapú tőkeallokáció nem elterjedt. A bankok eltérő szintekre határoznak meg tőkeszükségletet (teljes bankra, üzletágakra stb.).

Az allokált tőke leggyakoribb felhasználása a jövedelmezőség elemzése volt, de emellett több célra is alkalmazzák a tőkeallokációt, melyek közül a tervezésnél és a termékárazásnál való

alkalmazás rendszeres. A tőkeallokációs rendszerek fejlesztésének legfontosabb akadályát a technikai-módszertani feltételek hiányában látják a hazai bankok (ebből a szempontból valószínűleg nincsenek más véleményen a külföldi anyabankok sem). Ehhez még kis mértékben hozzájárul a külső (szabályozói és piaci) ösztönzők gyengesége is.

A felmérésnek a bankok tőkeképzési magatartásával kapcsolatos kérdései segítségével azt találtuk, hogy a bankok a tőkeképzés két leglényesebb szerepének a szabályozói tőkeelőírás biztonságos betartását és a tulajdonos által elvárt tőkeszint fenntartását látják. A kisebb méretű bankoknál fontos szerep jut a tőkének a nagykockázati előírások betartásában is. A kockázati elemek közül a jó hitelminősítés elérése dominál, bár a belső megcélzott biztonsági szint elérése is lényeges szerepet tölt be.

A banki tőkeallokációs módszerek fejlettségét illetően azt találtuk, hogy a megkérdezett bankok jellemzően közepes szinten állnak az elméleti szinten megvalósítható legkifinomultabb tőkeallokációs módszerekhez képest.

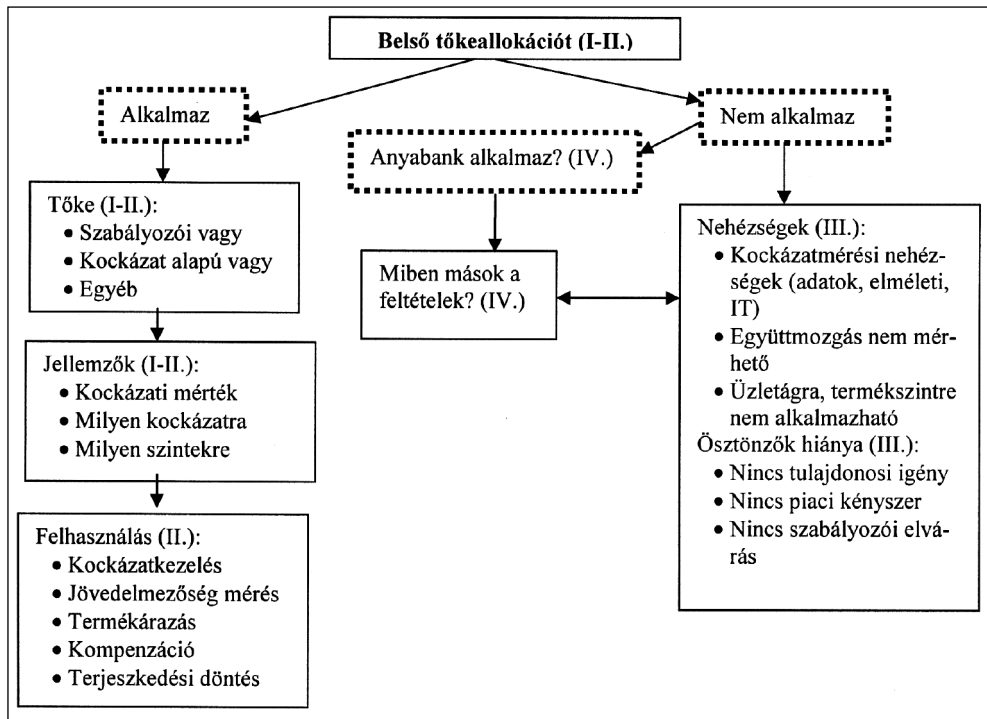
FÜGGELÉKEK

1. Függelék

A kérdőív vázlata

5. ábra

A kérdőív kérdéseinek áttekintő ábrája*



* A római számok azt jelzik, hogy a kérdőív melyik részében szerepelnek az adott témakörre vonatkozó kérdések.

2. Függelék

A hazai bankok körében a tőkeallokációról, tőkeszükségletről elvégzett felmérés összefoglaló eredményei

I. Tőkeszükséglet

1. Bankja miért tartja szükségesnek tőke képzését? Értékelje 1-től (lényegtelen) 5-ig (legfontosabb) az alábbi lehetséges okokat!

Okok		Válaszok száma	Válaszok átlaga
Piaci okok	Intézményi partnerek biztonsági igényei	9	3,4
	Betétesek biztonságot igényelnek	9	3,1
	Belső megcélzott biztonsági szint	9	4,2
	Jó hitelminősítés elérése	9	4,3
Profitabilitási okok	Forrásköltségre való hatása	9	4,1
	Terjeszkedésekhez megfelelő tartalék biztosítása	9	3,6
Tulajdonosi elvárások	Megszabott tőkeszint tartása	8	4,4
	Tudatosan vállalt bukási valószínűség mellett elért maximális hozam	7	4,1
Szabályozói kényszer	A tőkemegfelelési mutató (TMM) előírás biztonságos betartása	9	4,4
	Az ellenőrzések elkerülése	9	3,2
Egyéb okok:	Nagykockázati szabályok betartása	2	5

2. Milyen esetben tesz lépéseket a bank tőkeellátottság módosítása érdekében? Jelölje 1-től (biztos növeli) 5-ig (biztos csökkenti) a lépések irányát is (nem tesz semmit =3)!

		Válaszok száma	Válaszok átlaga
A fizetőképességi mutató értéke	12% fölött	7	4,1
	10-12% között	7	3,1
	9-10% között	7	2,4
	8-9% között	7	1,6
	8% alatt	7	1,0
A fizetőképességi mutató értéke	8% fölött 1-szeres TMM szórásnyira	0	
	8% fölött 2-szeres TMM szórásnyira	0	
	8% fölött 3-szoros TMM szórásnyira	0	
Más tőkemutató alapján:	Nagykockázati szabályok betartása szükségessé teszi	2	1

3. Hogyan értelmezi (értelmezné) bankjuk a gazdaságilag szükséges tőkét? (Egy választ jelöljön meg!)

Fogalom	Jelenleg értelmezés	Optimális értelmezés
Szabályozói tőke	3	1
A potenciális veszteség ellen adott valószínűséggel védelmet nyújtó tőke (mint a VaR)	6	8
Koherens kockázati mértékkel mért kockázat (mint a feltételes VaR)	0	

4. Mivel méri (mérné) az intézménye a rendelkezésére álló a gazdaságilag szükséges tőkét? (Egy választ jelöljön meg!)

	Válaszok
Saját tőke	
Szavatoló tőke	8
Egyéb: anyabank által meghatározott gazdasági tőke	2

II. Tőkeallokáció alkalmazása

5. Bankjuk határoz-e meg (bármilyen fenti tőkefogalom melletti) tőkeallokációt?

	Válaszok
Igen	8
Nem	0
Tervezés alatt	2

6. Milyen tőkefogalmat használnak ennek során? (Több válasz is megjelölhető!)

	Válaszoló bankok	Ebből az adott tőkefogalmat használó bankok száma	
		Szabályozói tőke	Kockáztatott tőke*
Teljes bankra	6	4	4
Üzletágakra	9	5	5
Munkakörökre	0	0	0
Termékekre	7	4	2

* A bank saját döntése szerinti kockázatértelmezés alapján az adott tevékenység kockázatosságát fedező tőke. (pl. VaR alapon vagy egyéb kockázatmérték alapján)

7. Milyen üzletágakra határozzák meg a tőkeszükségletet? (Több válasz is megjelölhető!)

	Válaszó ló ban- kok	Ebből az adott tőkefogalmat használó bankok száma	
		Szabályozói tőke	Kockáztatott tőke*
Vállalati	7	3	6
Lakossági	9	4	6
Befekteté- sek	4	1	3
Treasury	5	2	4
Strukturális finanszíro- zás	2	0	2

* A bank saját döntése szerinti kockázatértelmezés alapján az adott tevékenység kockázatosságát fedező tőke. (pl. VaR alapon vagy egyéb kockázatmérték alapján)

8. Milyen típusú ügyfelekre határozzák meg a tőkeszükségletet? (Több válasz is megjelölhető!)

	Válaszó ló ban- kok	Ebből az adott tőkefogalmat használó bankok száma	
		Szabályozói tőke	Kockáztatott tőke*
Vállalati	4	1	3
Befektetési	2	0	2

* A bank saját döntése szerinti kockázatértelmezés alapján az adott tevékenység kockázatosságát fedező tőke. (pl. VaR alapon vagy egyéb kockázatmérték alapján)

9. Milyen célokra használják a felosztott tőkét? (Több válasz is megjelölhető!)

	Válaszoló bankok	10
		Adott célra hány bank használja
Kockázatkezelés	Kockázati limitek meghatározása	2
	Kockázati jelentés	4
	Üzletági kockázat jellemzése	3
Jövedelmezőség elemzése	Az elért profit és a felhasznált tőke összetevése	7
	Az elért profit és az allokált tőke összetevése	7
	RAROC számítás	8
	Többletjövedelem (pl. Economic Value Added) számítás	5
Tervezés	A várható profit és a tőkeszükséglet összetevése	8
	Stratégiai terjeszkedési döntés meghatározalakor	5
	Termékek árának meghatározása	4
Kompenzáció	Üzletági keretek meghatározásához	2
	Egyéni jutalmak meghatározásához	1

10. Milyen időtávra becslik meg a szükséges tőkekövetelményt?

Válaszoló bank	8	
		Bankok száma
A bevont üzletágak/kockázatok esetében egységesen:	3 év	7
	1 év	7

11. Mikor építették ki jelenlegi rendszerüket?

átlagosan 3 éve.

III. A tőkeallokálás feltételei

12. Értékelje az alább felsorolt okokat aszerint, hogy melyeket tartja a tőkeszükséglet kiépítésének vagy fejlesztésének fő problémáinak! (1 = teljesen egyetértek az állítással; 5 = nem értek egyet)

Okok		Válaszok száma	Válaszok átlaga
Kockázatmérés nehézségei	Csak néhány kockázatot tudunk mérni	9	3,5
	Fejlett kockázatmérést adathiány miatt nem tudunk alkalmazni	10	3,2
	A kockázatkezelő rendszerünk nem teszi lehetővé a tőkeallokációs rendszer fejlesztését	10	3,7
	A különböző pozíciók közötti együttmozgás mérése nem megoldott	9	2,9
	Szervezeti egységekre nem megoldott a kockázatmérés	10	3,8
	Szervezeti egységekre nem megoldott a profitfelosztás	10	4,8
	Termékszintre nem megoldott a kockázatmérés	9	4,3
	Termékszintre nem megoldott a profitfelosztás	10	4,8
Nincs ösztönzés	A tulajdonos nem igényel tőkeszükséglet meghatározást	8	4,3
	A tulajdonos nem foglalkozik a tevékenységek kockázatoságával	8	4,7
	A tulajdonos a TMM értékére sem határoz meg elvárást	7	4,8
	A piaci partnereink viselkedését nem befolyásolja bankunk tőkeellátottsága	9	3,6
	A szabályozó csak a teljes banki tőkeellátottságra koncentrálna	8	3,1

13. Mely kockázatokat számszerűsítik, hogyan értelmezik és mérik?

Válaszó bankok: 9

Az adott kockázatot az adott módon mérő bankok száma:			
	Hány bank méri:	Hogyan értelmezik, mérik?	
Típus		Modell alapú (Bázel I-II)	Szabályozói vagy kitettség alapú
Hitelkockázat	9	3	6
Piaci kockázat	9	6	3
Működési kockázat	6	2	4 (adatgyűjtési fázis)
Likviditási kockázat	6	Stressz teszt, GAP, bázispozíció	
Üzleti kockázat	2	Profit szórás	
Országkockázat	3	Minősítés	

14. Van olyan egységes kockázatmérő rendszerük, amely egy pozíciónak az összes fent említett kockázatát mérni tudja?

Kivételek nélkül nincs.

15. Milyen megbontásokban tudják a különböző kockázatokat mérni?

Válaszó bankok: 10

Az alábbi kockázatokat az adott megbontásban mérő bankok száma						
	Hitel	Piaci	Működési	Likviditási	Üzleti	Ország
Üzletági szinten	7	8	4	0	1	1
Csoport szinten	7	7	5	1	1	
Termék szinten	6	4	2	1	0	1
Ügyfél szinten	9	4	1	0	0	1
Bank szinten	8	9	7	6	2	3

16. A kockázatok, illetve tőkeszükségletek összegzésénél az együttmozgást figyelembe veszik?

Válaszoló bankok: 10

	Bankok száma
Nem	2
Csak kockázati kategórián (pl. piaci kockázat) belül	7
Kockázati kategóriákon belül és azok között is (pl. piaci és hitelkockázat)	1

17. A tőkeszükségletek meghatározásánál hogyan osztják fel az egységek (üzletágak termékek stb.) esetén az együttmozgásból származó diverzifikációs hasznot?

Válaszoló bankok: 9

	Bankok száma
a) Nem osztják fel, vagy nem azonosítják a diverzifikációs hasznot.	8
b) Egyenlő arányban osztjuk fel az egységek között, ezzel csökkentve a tőkeszükségletüket.	1
c) Az egység egész banki tőkeszükségletehez való teljes hozzájárulását határozzuk meg.	
d) Az egységek marginális tőkeszükségletét határozzuk meg.	

18. A diverzifikációs haszon felosztásának módját változtatják-e a tőkeallokáció felhasználási módjától függően?

Válaszoló bankok: 9

	Bankok száma
a) Nem értelmezhető (nincs diverzifikációs haszonfelosztás)	8
b) Nem	1
c) Igen, az alábbiak szerint (a 19-es kérdés válaszainak száma szerint).	

Felhasználás	Diverzifikáció felosztása (19. kérdés alapján a, b, c vagy d a válasz)
Kockázatkezelés	
Jövedelmezőség elemzése	
Tervezés	
Kompenzáció	

IV. Az anyabank tőkeallokációs módszereire vonatkozó kérdések (csak külföldi banki tulajdonos esetén kérjük kitölteni)

19. Bankjuk rendelkezik (akár részleges) információval az anyabankjuk tőkeallokációs gyakorlatáról?

Válaszoló bankok: 9

	Bankok száma
Igen, teljes mértékben	7
Igen, de csak részlegesen	1
Nem	1

20. Miben tér el ez az önök bankjánál megvalósított (megvalósítható) allokációs módszertől?

Válaszoló bankok: 9

	Bankok száma
Ugyanazt a módszert alkalmazza a két intézmény	7
Fejlettebb módszert alkalmaz az anyabank	1
Fejletlenebb módszert alkalmaz az anyabank	1

IRODALOM

- ALFON, I.–ARGIMON, I.–BASCUNANA–AMBROS, P. [2004]: What determines how much capital is held by UK banks and building societies? Financial Services Authority Occasional Paper Series, Vol. 22, July 2004
- BENNETT, OLIVER [2001]: Reinventing Raroc. Risk, Vol. 14, No.9, September 2001
- BERGER, A. N.–HERRING, R. J.–SZEGŐ G. P. [1995]: The role of capital in financial institutions. Journal of Banking and Finance, Vol. 19, June 1995
- BIS [1999]: Capital requirements and Bank Behaviour: The Impact of the Basle Accord. Bank for International Settlements, Basle Committee on Banking Supervision working Papers, No. 1, April 1999
- BIS [2003]: The New Basel Capital Accord. Consultative Document. Basle Committee on Banking Supervision, April 2003
- BIS [2005]: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basle Committee on Banking Supervision, November 2005
- KIMBALL, R. C. [1998]: Economic Profit and Performance Measurement in Banking. New England economic review, July/August 1998
- MATTEN, CHRIS [1996]: Managing Bank Capital - Capital Allocation and Performance Measurement. Wiley
- MATTEN, CHRIS [1998]: Risk and Capital Management in Financial Institutions - An Overview. Australian Prudential Regulation Authority – Capital and Risk Management Conference, November 1998
- MILNE, A.–WHALLEY, A. E. [1999]: Bank Capital and Risk-Taking. Bank of England Working Paper Series (No. 090)
- RIME, BERTRAND [2001]: Capital requirements and bank behavior: Empirical evidence from Switzerland. Journal of Banking and Finance, Vol. 25, April 2001
- SHRIEVES, RONALD E.–DAHL, DREW [1992]: The relationship between risk and capital in commercial banks. Journal of Banking and Finance, Vol. 16, April 1992